

**Oponentský posudok na habilitačnú prácu PhDr. A. Zahoráka, PhD.: REFLEXIA
ASPEKTU PRECEDENTNOSTI V PREKLADE UMELECKÉHO TEXTU:
RECEPČNÉ ŠPECIFIKÁ A TRANSFEROVÉ POSTUPY**

1. Náročnosť spracovania riešenej problematiky

Predložená habilitačná práca je výsledkom kontinuálneho výskumu lingvokulturém a precedentných jazykových fenoménov ako špecifických kultúrnych znakov, ktoré sú už dlhodobo odbornou doménou PhDr. A. Zahoráka, PhD. Dynamika vývoja kultúrnych a jazykových vzorcov problematizuje výskum jazykových jednotiek so zvýšenou etnokultúrnou konotáciou už v intralingválnom priestore. O to náročnejší je ich transfer do cudzieho jazyka a kultúry, ktoré spravidla vychádzajú z iných axiológických či textotvorných premís a v prekladovej komunikácii sa tak z recepčného hľadiska často javia ako problémové či dokonca nepreložitelné. Zložitosť výskumu precedentných javov v interkultúrnej komunikácii z akéhokoľvek aspektu si od skúmateľa jednoznačne vyžaduje interdisciplinárne uchopenie. Pre habilitanta sa stal kľúčovým koncept interdisciplinárneho prieniku lingvokulturoológie a translatológie, ktorý je v odbornej komunite snáď najmenej preskúmaný. Dr. Zahorák však tento priestor využil nielen na doplnenie a precizovanie teoretických a empirických poznatkov v predmetnej oblasti, ale zmenou translačného smeru zároveň dal výskumu nový smer: kým doteraz sa odborníci venovali takmer výlučne prenosu lingvokulturém z cudzieho jazyka do slovenčiny, habilitant otočil garde a skúma translačné postupy pri transfere tohto fenoménu zo slovenčiny do nemeckého jazykovo-kultúrneho prostredia. Referenčný rámec tvoria štyri diela Michala Hvoreckého preložené do nemčiny. Tento prístup jednoznačne spĺňa kritérium inovatívnosti a originality vo výskume precedentných fenoménov. Zmena translačného smeru totiž nie je formálnou prekladovou operáciou, ale vyžaduje si aj iné metodologické uchopenie etnokultúrnych javov: kým v transfere precedentných fenoménov z cudzej do domácej kultúry bolo pre porozumenie rozhodujúce dekódovanie konotačnej zložky, v opačnom translačnom smere ide predovšetkým o jej (re) kódovanie do ekvivalentu v cudzom jazyku tak, aby vyvolal analogické konotácie a zvýšil tak komunikatívnosť textu v cieľovej kultúre. Verím, že obrátenie translačného smeru bude aj – metaforicky povedané – inšpiráciou na obrátenie pozornosti translatológov k transferu z tzv. malých jazykov akým je slovenčina do tzv. veľkých jazykovo-kultúrnych a posunie jeho výskum z periférie odborného záujmu bližšie k centru. Autorovi habilitačnej práce patrí ešte jedno prvenstvo: zostavil komplexnú bibliografiu preložených prozaických umeleckých diel zo slovenčiny do nemčiny, v období rokov 2005 -2020 a doplnil bibliografické lakúny z rokov 2000 - 2005.

2. Úroveň spracovania habilitačnej práce

Tematickú a metodologickú líniu habilitačnej práce zastrešujú štyri kľúčové koncepty: lingvokulturoológia – precedentnosť – intertextualita – translatológia. Zatiaľ čo prvé tri predstavujú v habilitačnej práci výlučne teoretickú bázu, medziodborové prepojenie s translatológiou tvorí základ pre

aplikačnú časť práce. Translatológia v jej činnostnej zložke translácii, poskytuje autorovi priestor na zodpovedanie centrálnej otázky habilitačnej práce: aké sú recepčné špecifiká precedentných fenoménov a lingvokulturém v umeleckom texte, ako ich interpretovať z aspektu ich textotvorného, kognitívneho, axiologického či konotačného potenciálu vo východiskovej kultúre a nadväzne akými translačnými postupmi ich s čo najmenšou výrazovou stratou preniesť do cieľového lingvokultúrneho prostredia.

Pri vymedzení konceptu lingvokulturologie a precedentnosti sa habilitant primárne opiera o ruskú vedeckú školu. Výber metodologického zázemia založeného na antropocentrickom princípe s akcentáciou konotačnej zložky, považujem z hľadiska témy habilitačnej práce za veľmi prínosný, pretože z novodobých konceptov najlepšie reflektuje mnohovrstevnatosť a dynamickosť vzťahu jazyk – kultúra, ktoré sú vlastne v koevolučnom vzťahu: jazyk je časť kultúry a kultúra je časťou jazyka. V súlade s najnovšími lingvokulturologickými výskumami (Alefirenko, 2010, Sipko, 2011) habilitant, zdôrazňuje aj axiologický rozmer tohto vzťahu, vyčleňuje kultúrne podmienenú hodnotovú škálu, jazykovo vyjadrenú v lingvokulturémach a preberá ich klasifikáciu na všeobecné a národné hodnoty. Pritom zdôrazňuje dva aspekty: konkrétne historicko-spoločenské obdobie ako aktualizáciu premennú vo výpovednej hodnote lingvokulturém a špecifickosť ich funkcie v umeleckom texte. Sipkovu kategorizáciu univerzálnych hodnôt pre európske jazykovo-kultúrne spoločenstvo dokumentuje na aktualizovaných kulturémach vyexcerpovaných na základe vlastných predchádzajúcich výskumov a zároveň škálu rozširuje o kategóriu historických reálií, ktoré tiež disponujú precedentným potenciálom. Koncept precedentnosti vníma habilitant cez optiku translatológie a – čo tiež považujem za nesporný prínos práce – usiluje sa o terminologické zjednotenie pojmového aparátu etnokultúrnych fenoménov v rôznych translatologických koncepciách a školách, pričom akcentuje pragmatický aspekt translácie. Pozitívne hodnotím pokus precizovať definitívne „hranice“ medzi jednotlivými javmi reprezentujúcimi etnokultúrnu informáciu (lingvokulturéma, reália, precedentný fenomén a pod.), medzi ktorými je presné zaradenie do konkrétnej kategórie vágne, a ktoré často vystupujú ako synonymá. Pomerne veľký priestor venuje habilitant aj vzťahu medzi dvoma konceptami: precedentnosťou a intertextualitou. Autor síce uvádza, že intertextualitu analyzuje v diachrónnom aspekte. Z môjho pohľadu je to diachróнно-synchrónny aspekt, pretože popri kontrastívnom porovnaní starších konceptov (Bachtin vs Kristeva), resp. špecifikáciou intertextuality na podkategórie G. Genetta (1979), vrátane aplikačného presahu do vlastnej výskumnej materiálnej bázy, habilitant reflektuje chápanie intertextuality aj v kontexte súčasných domácich názorových prúdov (Jambor, 2013, Žilka, 2015). Pre ľahšiu uchopiteľnosť terminologického aparátu a hlavne z hľadiska translatologického (nie literárnovedného) zamerania habilitačnej práce sa však jednoznačne prikláňa ku konceptu precedentnosti. Precedentné fenomény definuje, charakterizuje, uvádza široké spektrum ich funkcií vo všeobecnej diskurze a precizuje ich špecifické funkcie v umeleckom texte. Teoretické východiská sú podložené početnými zahraničnými, ale aj domácimi zdrojmi. V intenciách V.V. Krasnychovej kategorizuje precedentné fenomény do štyroch skupín (precedentné texty, precedentné situácie,

precedentné mená, precedentné výpovede). Túto klasifikáciu nadväzne reflektuje aj aplikačná časť práce. Translačný aspekt práce je zastúpený v rovinách translačných postupov a translačných metód. Za prínos práce považujem nielen systematizáciu, ale predovšetkým rozšírenie translačných postupov pri preklade precedentných fenoménov a lingvokulturém o nové stratégie. Ich konkrétne využitie v prekladateľskom procese, ako výstižne poznamenáva sám autor, je závislé od celého radu premenných (žáner, autorská intencia či funkcia precedentného fenoménu vo východiskovej kultúre). Pri popise translačných metód vychádza habilitant z postulátov Nitrianskej prekladateľskej školy, ktorá ich na základe opozície svojej vs. cudzie vyčleňuje na exotizačné, naturalizačné a kreolizačné prístupy k transferu.

Za pomyselné premostenie ku kvalitatívnemu výskumu precedentných javov a lingvokulturém na príklade prozaických diel M. Hvoreckého, považujem nemenej prínosný kvantitatívny historiografický výskum prekladov prozaických diel slovenskej literatúry do nemčiny v ostatných dvoch dekádach a to vo všetkých germanofónnych krajinách, čím sa autorovi podarilo zaplniť biele miesta v takto zameraných výskumoch. Pri rešeršnej práci habilitant využíva relevantné zdroje (celosvetovú bibliografiu prekladov *Index Translationum*, fondy Slovenskej národnej knižnice v Martine, zdroje Literárneho informačného centra (LIC).

Oceňujem precíznosť spracovania bibliografického zoznamu diel, ktorý obsahuje všetky dôležité bibliografické údaje (meno autora pôvodniny, názov diela, rok vydania, vydavateľstvo, krajinu vydania a meno prekladateľa). Samotnému výpočtu predchádza exkurz do recepcie slovenskej literatúry v nemeckom lingvokultúrnom prostredí zameraný primárne na predrevolučné obdobie (do r. 1989) a koncízna tematicko-žánrová charakteristika diel najproduktívnejších autorov. V kontexte analýzy (aj ideologických) príčin relatívne nízkeho počtu diel preložených zo slovenčiny do nemčiny do r. 1989, si habilitant kladie otázku, či zmena politickej situácie zásadne ovplyvní produkciu umeleckých prekladov zo slovenčiny do nemčiny. Počet vydaných knižných prekladov od r. 2000- 2020 je 43 knižných jednotiek. V rámci rozpravy by som sa chcela habilitanta spýtať, ako hodnotí tento údaj. Považuje uvedený počet za zásadnú zmenu? Ak nie, v čom vidí príčiny?

Aplikačnú časť práce tvorí komparatívna analýza precedentných fenoménov a lingvokulturém v dielach M. Hvoreckého (Plyš, Eskorta, Troll, Tahiti) v ich preklade do nemeckého lingvokultúrneho priestoru. Autor podrobne uvedené fenomény kvalitatívnej analýze s cieľom identifikovať ich interpretačné, recepčné a translačné špecifiká. V „pretexte“ je funkčne zakomponovaná aj relatívne podrobná autobiografia M. Hvoreckého, tematicko-žánrová charakteristiku jeho tvorby a základné údaje o odbornom profile prekladateľa M. Kraetscha. Samotný kvalitatívny výskum precedentných fenoménov a lingvokulturém podľa Krasnychovej typológie je rozsiahly (40s.), relatívne podrobný a ako celok výpovedne hodnotný. Autorovi sa ani nedá vytknúť, žeby nereflektoval všetky tri hodnotiace perspektívy. V proporčnom rozdelení by si však translačný aspekt zaslúžil viac „koncentrovaného“ priestoru priamo v analyzovaných ukážkach, napríklad v konzekventnejšom uvádzaní konkrétnych

translačných postupov a metód priamo, resp. aj v ich kvantitatívnom zosumarizovaní. V záverečnej diskusii síce autor prináša podnetný prehľad metód a postupov pri transfere precedentných fenoménov, ale už len v sumarizačnej rovine a skôr vo forme odporúčaní. Zaujímavým apendixom je explanačný kvalitatívny výskum formou pološtruktúrovaného interview s M. Hvoreckým a prekladateľom M. Kraetschom. Interview ozrejmjuje inšpiračné zázemie autora pre tematické i jazykové stvárnenie svojich diel a prístup prekladateľa k transferu precedentných javov, ktorý nie je veľkým zástancom prílišného „nadbiehania“ čitateľovi. Tento výskum celú prácu dotvára a zaplňa tie miesta v interpretačnej mozaike, ktoré ešte zostali nedopovedané.

Otázky do diskusie:

1. Výber konkrétneho prekladateľského postupu determinuje celý rad faktorov. Napriek tomu by som sa chcela habilitanta spýtať(aj v kontexte výpovede, M. Kraetscha),aký je jeho názor na explikačné techniky pri preklade precedentných fenoménov, resp. lingvokultúram? Kde vidí hranice medzi zvyšovaním komunikatívosti textu a tzv. „nadbiehaním čitateľovi“?
2. Zaujala ma ešte jedna – v kontexte celej práce skôr marginálna konštatácia habilitanta:“*„...natíska sa otázka potreby tzv. „pestovania citu“ a vnímania precedentných jednotiek..... ich entokultúrneho pozadia vrátane konotácií“*. Má autor ako skúsený pedagóg konkrétnejšiu predstavu o didaktických možnostiach senzibilizácie študentov prekladateľstva pre tieto javy?

3. Formálna stránka práce

Habilitačná práca má konzistentnú štruktúru a logickú textovú nadväznosť. Je písaná kultivovaným odborným jazykom. Bibliografické pramene zodpovedajú všetkým požadovaným kritériám na úplnosť údajov a citácie spĺňajú citačné normy.

4. Explicitný návrh na udelenie titulu docent

Habilitačnú prácu PhDr. Andreja Zahoráka, PhD. hodnotím veľmi pozitívne. Téma je spracovaná na dobrej teoretickej a metodologickej úrovni, podáva plastický a výstižný obraz skúmanej problematiky. Autor vstupuje do súčasného stavu translatologického bádania v oblasti prekladu etnokultúrnych fenoménov veľmi aktuálne a vo viacerých oblastiach prináša originálne vedecké výsledky, ktoré sú využiteľné v národnom aj nadnárodnom kontexte. Z dikcie celej práce je zrejmá nielen odborná erudovanosť habilitanta, ale aj jeho osobná angažovanosť v danej problematike. Na základe povedaného odporúčam, aby bol PhDr. Andrejovi Zahorákovi, PhD. po úspešnom habilitačnom konaní udelený vedecko-pedagogický titul „docent“ (doc.) v odbore habilitačného konania: prekladateľstvo a tlmočníctvo.